

Es Busqueret

Núm. 16, febrer de 2008

***revista de
divulgació ornitològica***

Es Busqueret

Número 16, febrer de 2008

Revista de divulgació ornitològica de les Illes Balears

Edita

Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB)

C/Manuel Sanchis Guarner, 10 baixos. 07004 Palma. Illes Balears. Espanya

www.gobmallorca.com

Editor

Rafel Mas

Comitè editorial

Xavier Canyelles

Jesús R. Jurado

Cristina Fiol

Manuel Suárez

Disseny i maquetació

Antoni Muñoz

Correcció de l'original

Sebastià Avellà

Carles López-Jurado

Fotografia portada

Busqueret de cap negre (*Sylvia melanocephala*), femella.

Nom donat per la coloració negra del cap del busqueret mascle. La femella es diferencia per tenir el plomatge del cos i les ales marró, que contrasta amb el gris del cap i el blanc de la gorja i el pit. Tots dos sexes presenten l'anell ocular vermell (més vistós en el mascle) i les rectrius externes blanquinoses.

Foto: Adolfo Ferrero

Impressió

Taller Gràfic Ramon

Dipòsit legal: PM-1937-2004

Índex

Editorial	4
Es Busqueret aplaudeix. Falcons via satèl·lit <i>Manuel Suàrez</i>	6
Es Busqueret es queixa. Verí al camp, una lacra que continua <i>Jordi Muntaner</i>	8
Els nostres aucells. Conèixer millor la nostra au marina més petita: la Noneta <i>David García</i>	11
Qui ha fet ornitologia a l'arxipèlag. A cavall entre dos segles: Saunders i l'arxiduc Lluís Salvador <i>Jesús R. Jurado</i>	16
Es Busqueret se'n va de viatge. Tarifa 2007. Observació de la migració post-nupcial a l'estret de Gibraltar <i>Pep Tàpia</i>	24
Traduint una mica. Els pandiònids <i>Jesús R. Jurado</i>	27
Sabies que...? Es tanca el femer de Son Reus. S'ha acabat la festa? <i>Jaume Adrover</i>	32
Coses d'ornitologia. 20 anys de la publicació del volum <i>Ocells de la Història Natural dels Països Catalans</i> <i>José Luis Copete</i>	35
Notícies del món <i>Manuel Suàrez</i>	40
On veure ocells a Mallorca? Son Bosc, Muro <i>Rafel Mas</i>	42
Els nostres aucells. Cames roges <i>Pere Vicens</i>	46
Humor. <i>Rafel Mas</i>	48

Fires de tardor, natura exhibida o les vergonyes a l'aire

Any rere any, ens toca observar les mateixes escenes: aucells silvestres com tords i tudons, exhibits dins una gran gàbia cohabitant amb perdis, guàtleres, tórteres turques, faisans i collverds, espècies també cinegètiques però procedents de la cria en captivitat.

Els seus posadors artificials són alzines mutilades i "engabiades" dins cossiols de plàstic negre amb anses i arboceres i mates sembrades a cossiols semi-enterrats, "empeltats" dins arena simulant l'habitat natural. En bon mallorquí es diu que això hi "caga faves" a dins d'un poble i és mostra del mal gust d'un grup de persones que vol fer creure que això és una representació de la Natura.

La gent que aprofita els diumenges per a firar es troba amb aquest espectacle de dubtós gust i quan els pares s'aturen amb els infants davant aquesta gàbia, es poden sentir exclamacions d'admiració i és fàcil sentir allò de "papà, jo en vull un d'aquests !".

Les societats de caçadors es dediquen a fer aquests tipus d'exhibicions, retenint espècies cinegètiques silvestres i a vegades també espècies no cinegètiques, en aquest cas contradient la normativa de protecció (Llei 42/2007 de 13 de desembre, del Patrimoni natural i de la Biodiversitat). Aquesta llei prohibeix la captura i tinença en viu d'animals silvestres no cinegètics.

A la propassada fira de Pollença l'espectacle era deplorable: dins d'una gàbia d'uns 12 metres per 6 d'ample, s'amuntegaven dos faisans, mitja dotzena de perdis, dos tudons, sis o set tórteres turques, una vintena de coloms, una dotzena de guàtleres,... tot imitant l'hàbitat natural (amb fonteta inclosa) on els seus congèneres viuen a l'ample. Es donava el cas que un dels dos tords presents a la gàbia, davant la gran afluència de gent, havia anat estressant-se i pegant de banda a banda de la gàbia fins a espanyar-se una de les ales i es desplaçava esquivant guàtleres i perdis fent patètics botets d'aucell fotut. Tot i això, encara era d'agrair que les parets de la gàbia estiguessin cobertes de malla plàstica elàstica. Els faisans apareixien ridículament enfilats a unes mèlies que havien quedat engolides per la mastodòntica gàbia i es pegaven colzades amb els coloms i tórteres. Un tudó esquiu aprofitava l'espessor de la mèlia per fugir del "barullo" humà.

Aquesta és l'Educació Ambiental que volem pels nostres fills?: col·lectius de caçadors que fan demostració que poden mantenir les peces de caça baix control. I després, encara es senten comentaris de que són els caçadors els primers agents mediambientals o gestors de la natura.

El cas de la gàbia muntada per la Societat de Caçadors de Pollença no és un cas aïllat i es sol repetir a altres

fires. Gran quantitat de petits futurs adults veuran aquesta horrorosa exposició a alguna altra fira, un diumenge, de la mà d'un dels pares hi quedarà fixada a la seva retina una mala lliçó: la natura s'ha de controlar, engabiar, estabular i quan es troba al camp, "perdigonar".

A Pollença, com a altres pobles d'arreu de Mallorca, l'exhibició d'animals de ploma es repeteix any rera any i es veu que l'afany exhibicionista de la societat de caçadors pesa més que el sentit comú, l'ètica ambiental o el control de les autoritats amb competències en la matèria.

Darrerament també s'ha posat de moda l'exhibició de rapinyaires i altres aucells de presa com ara mussols i òlibes. Aquests animals són animals

"troquelats" i usats per dur a terme caça de cetreria (encara que ens resulta una mica difícil imaginar-nos a un cetrer caçant de nit ratolins amb una òliba o un mussol). La posició d'aquests animalons sobre pilonets de fusta, i amb els peus fermats amb corretjins de pell entristeix i estreny el cor dels que disfrutem dels ciclejors d'aquestes espècies "al natural"

Els rapinyaires, potser per la seva ànima de superpredadors alats i poderosos, creen admiració allà on van i, una vegada més, s'alenten les ganes de la joveveta de poder tenir un d'aquests magnífics i emplomallats animals en propietat. Això duu a vegades a l'espoli de nius o al comerç poc clar d'aquests animals. Però això ja són altres herbes...

Mèrlera (*Turdus merula*) en captivitat. Foto: N. Negre

Falcons via satèl·lit

Manolo Suárez ¹

Les Balears han estat pioneres en un projecte d'estudi d'unes aus molt especials, els falcons marins *Falco eleonora*. A finals d'estiu del 2007 un grup d'investigadors de la Fundació Terra Natura i de la Universitat d'Alacant varen venir a Mallorca per capturar alguns d'aquests petits falcons. La finalitat era col·locar-los un emissor per poder seguir cada aucell via satèl·lit, una cosa que no s'havia fet encara mai a Espanya amb unes aus tan petites.

Per que tot anés bé, l'equip va comptar amb l'ajuda de personal de la Conselleria de Medi Ambient, el GOB i

SEO-Monticola. Després d'alguns intents amb poc èxit finalment se varen posar 3 dels emissors, 2 d'ells a polls de l'illa de Tagomago, a Eivissa, i el tercer a un exemplar adult mascle de la colònia que cria a la península de Formentor, a Mallorca.

Després d'un temps d'espera en que els falcons no se movien dels voltants de les colònies de cria, finalment a principis de novembre dos d'ells, l'exemplar adult i un dels polls, van iniciar el seu viatge cap el sud, mentre que el tercer va deixar d'emetre per causes desconegudes.

Javier de la Puente i José Luis Martínez, preparant la captura dels falcons. Foto: T. Muñoz
(¹) ornitologia@gobmallorca.com

Un dels falcons, equipat amb l'emissor. Foto: T. Muñoz

Ja de bon començament els falcons ens van començar a sorprendre i en comptes d'anar cap a l'est, com esperàvem, van partir directament cap el sud travessant el desert del Sàhara i plantant-se ràpidament devers Nigèria i el Txad, contradint la teoria que els falcons seguien una ruta a través del mar Roig per anar cap a Madagascar, el seu destí.

Ràpidament se va veure que l'exemplar adult, més expert, va enfilar el camí correcte i, sense presses, va anar en direcció sud o sudest cap als grans llacs africans. El jove, al contrari, va quedar donant voltes i més voltes i no pareixia estar molt preocupat per seguir el camí marcat per l'adult. Aquest va continuar en direcció sud i a l'altura de Moçambic va agafar direcció est i travessant la mar va arribar a la gran illa. El jove

finalment va fer el mateix recorregut que havia fet anteriorment l'altre exemplar i va arribar a Madagascar sense masses problemes. Ara els dos falcons estan allà, donant senyal des del petit aparell que tenen a l'esquena i noltros observem els seus moviments asseguts davant l'ordinador. D'aquí un o dos mesos, se posaran novament en marxa per tornar a les nostres illes. Esperam amb impaciència i curiositat que ens ensenyin el camí de tornada i moltes coses més que encara no sabem.

Des d'aquí l'enhorabona a l'equip que està fent possible aquest esdeveniment que de ben segur que ens donarà moltes satisfaccions. Podeu seguir els moviments dels falcons a través d'internet a la pàgina següent: www.seaturtle.org/tracking/?project_id=251

Es Busqueret es queixa

Verí al camp, una lacra que continua

Jordi Muntaner ¹

L'ús il·legal de verins no és un problema recent. Va sorgir amb molta intensitat a la segona meitat del segle passat amb l'estricnina. La finalitat del seu ús era, principalment, eliminar predadors que competien amb la fauna cinegètica. Aquest producte, que es podia adquirir sense cap tipus d'impediment, va ser catastròfic per la fauna, amb l'agreujant que s'acumulava en la cadena tròfica i morien també els animals que es menjaven als que s'havien mort enverinats anteriorment. L'estricnina es va prohibir i els enverinaments varen quasi desaparèixer.

El ressorgiment

Però, a mitjans dels anys noranta, va ressorgir l'ús il·legal de productes fitosanitaris molt potents per enverinar fauna. Aquests productes, que es poden adquirir amb molta facilitat, són compostos organoclorats o organofosforats destinats a combatre plagues agrícoles. Qualsevol altre ús està específicament prohibit. La finalitat és la de combatre als predadors, però, a la península, també als llops, que es troben en augment, i als cans asilvestrats que, per desgràcia, cada vegada són més abundants per tot.

(¹) jordimuntaner@yahoo.es

Cartell d'avís de verí a Mallorca. Foto: R. Mas

Les dades disponibles demostren la catàstrofe a la que s'enfronta la fauna silvestre, i no sols al nostre país, sinó a molts d'altres ja que aquesta pràctica, com moltes altres, està globalitzada. A Espanya, les estadístiques referents als animals trobats enverinats en el període 1990 i 2006 recullen óssos, trencaossos, àguiles imperials, cigonyes negres, àguiles reals, miloques, voltors negres, voltors forasters (més de 1.000 !) milanes reals i negres (Més de 2.000!), cans asilvestrats (quasi 4.000 !), guineus, llops i mils d'altres espècies. I tot això se suposa que es, aproximadament, un 10 per cent del que realment mor enverinat!

El verí a casa nostra

A les Balears, les espècies més afectades han estat el voltor, la miloca, la milana i el corb. El voltor, la miloca i el corb s'han pogut recuperar degut, en part, a que, actualment, cap enverinador s'atreveix a deixar un animal gran com esquer enverinat, ja que podria ser localitzat amb facilitat. Ara es fan servir petits esquers destinats, en principi, a marts, genetes, corbs i, sobre tot, a moixos asilvestrats.

Desgraciadament, aquests esquers continuen afectant les milanes. A més, altre fauna, entre els qual podem destriar els mostels i els eriçons, de segur es veuen greument afectats pel verí.

Cap la possibilitat que la proliferació de rapinyaires, com l'esperver, faci que persones amb petites parcel·les, en les que tenen aviram domèstic que pugui ser afectat per

aquelles, facin servir verí. Aquest ús és molt difícil d'eradicar. També és possible que es faci ús de verí per intentar eliminar cans asilvestrats que estan afectant, cada vegada amb més freqüència, al ramat boví. Si no es fes servir verí, en pocs anys la milana tornaria a ser comú i abundant a Mallorca i Menorca.

Aquesta pràctica il·legal ha estat tan greu per a la fauna, que alguns compostos, com l'aldicarb, han estat prohibits i retirats del mercat a l'Unió Europea. Però, immediatament, són substituïts per altres productes.

A Espanya, el verí per control de predadors està absolutament prohibit per les lleis estatals i autonòmiques referents a la conservació de la natura i també pel Codi Penal. Així, l'ús d'aquests productes o de qualsevol altre és un delicte i les persones que els facin servir seran jutjades i podran patir condemnes de presó, a part d'importants sancions econòmiques.

Per altra part, les administracions que regulen les activitats cinegètiques, han iniciat el tancament de vedats on s'ha fet servir verí per males pràctiques cinegètiques. Els titulars del vedats implicats també poden rebre fortes multes. A les Balears aquesta pràctica està perseguida i el resultat ha estat el tancament i sanció econòmica a dos vedats a Mallorca i la condemna de tres caçadors, dos a Menorca i un a Mallorca, tot lo qual ha estat àmpliament recollit pel medis. Des de fa dos anys s'han començat a emprar cans ensinistrats en la localització de verí o d'esquers enverinats gràcies als quals s'ha obert expedient sancionador a

Milana enverinada. Foto: J. Adrover

un altre vedat a Mallorca. Està previst que la Conselleria de Medi Ambient disposi en poc temps d'una d'aquest unitats canines pròpies.

Que s'ha de fer en cas de trobar verí?

Si vas pel camp i trobes un animal presumptament enverinat o algun bocí de carn o embotit que pensis que pot ser un esquer enverinat, no el toquis i posa't en contacte amb els agents de Medi Ambient (971 176 800) o mitjançant el telèfon gratuït d'emergències 112, o amb el Servei de Protecció de la Natura de la Guàrdia Civil (971 774 193) o amb la caserna de la Guàrdia Civil de Palma (971 774 100). També pots guardar al

teu mòbil el telèfon gratuït Sos-Verí (900 713 182) que està sempre disponible. Convé donar bones referències per a facilitar la localització del presumpte esquer o animal enverinat.

Convé que, entre tots, divulguem que el verí és molt perjudicial per a tota la fauna, inclosa la domèstica, que el seu ús està prohibit, perseguit i durament penat i que existeixen altres alternatives legals pel control de predadors.

Conèixer millor la nostra au marina més petita: la Noneta

David García ¹

La Noneta (*Hydrobates pelagicus*), pertany al grup de les aus estrictament marines, considerant-se englobades en aquest terme aquelles espècies que han assolit unes adaptacions evolutives altament vinculades al medi marí, fins al punt que aquesta dependència ha provocat la incapacitat de poder sobreviure sense l'estret vincle amb el medi marí. A les illes Pitiüses, la noneta es coneix com a "fumarell" o "paio", i pel que fa a Menorca, com a "marineret". Amb un pes al voltant dels 28 grams, una llargària de 14-18 cm i una envergadura entre 36 i 39 cm, la noneta es converteix en la més petita de les aus marines de l'arxipèlag i el petrell de menor mida de tot el Paleàrtic. L'au pertany a la família *Hydrobatidae*, dins l'ordre *Procellariiformes*, incloent la dita família, vint espècies a tot el món. Les poblacions de la Mediterrània corresponen a la subespècie *melitensis*. Aquesta petita au de color negre fuliginós, és inconfusible per la seva mida, i per les franges alars i el seu carpó de color blanc. Tot i això, possiblement estam parlant d'una de les espècies menys conegudes de la gent de les Illes, degut en bona part, a la dificultat d'observar-la. El seu vol ens recorda en certa manera, el vol de les ratapinyades, amb dèbils aletejades

alternades amb ràpides batudes i intercalant curtes planejades.

De la mateixa manera que altres aus marines pelàgiques, per sobreviure a les dures condicions de la mar, la noneta ha experimentat diverses adaptacions. Un plomatge espès i impregnat d'un oli secretat per la glàndula uropigial, particularment desenvolupada en aquestes espècies, contribueix a impermeabilitzar el plomatge i així salvaguardar la temperatura interna. Altra adaptació, principalment a les espècies pelàgiques, és l'aparició d'unes glàndules excretores, les quals són les encarregades d'eliminar la sal ingerida, podent així, beure aigua de la mar sense deshidratar-se.

La dieta de la noneta la constitueixen fonamentalment els organismes planctònics, com a larves o individus joves de peixos, crustacis i petits cefalòpodes, que l'au captura sobrevolant erràticament la superfície de les aigües a baixa altura. Ben igual com els virots, grossos i petits, la noneta només va a terra per nidificar, ocupant per això, els espadats dels illots, on ponen un sol ou -és l'únic ordre d'aus en el que totes les seves espècies ponen només un ou-. Ubiquen la mica de nieró, en esclertes, fissures, coves i petites cavitats, i especialment en les esclavissades de

(¹) baldritja@yahoo.es

pedres de mida grossa i mitjana. A la Mediterrània, la posta sol començar a l'abril i es perllonga fins a principis de juliol, concentrant-se el major nombre de postes a la primera setmana de maig. El període d'incubació és al voltant dels 40 dies, participant ambdós sexes en torns d'una mitja de 2 dies. Els pares resten amb el poll durant la primera setmana de vida i posteriorment, els dos progenitors el visiten per alimentar-lo només durant la nit. Amb una duració que oscil·la entre els 63-70 dies, el creixement dels polls és comparativament prolongat per un au de la seva mida. Als 54 dies d'edat, els polls pesen el 150% del pes dels adults. Les visites per l'encebament disminueixen paulatinament a mida que el poll va creixent. Finalment, l'emancipació dels joves, succeeix entre agost i setembre. Pel que fa a l'èxit reproductor, aquest varia d'un

any a l'altre, donant-se les majors pèrdues, durant la incubació i els primers dies de vida del pollet, minvant la mortalitat una vegada superats aquests estadis.

En el nostre arxipèlag, la noneta està àmpliament distribuïda al llarg dels diversos illots propers a les illes majors. A Menorca hi ha una petita població a l'illa de l'Aire i és possible la seva presència a altres localitats. A Mallorca hi és present a alguns illots de l'arxipèlag de Cabrera. Són les Pitiüses però, les que concentren el nombre més gran de colònies de tot l'arxipèlag, així com la major concentració d'aquesta subespècie a tota Espanya, a l'illot de s'Espartar.

A diferència d'altres aus marines, de les quals és possible estudiar les poblacions reproductores mitjançant la localització visual dels nius, en el cas de la noneta no és una tasca fàcil poder realitzar eficaçment els

Noneta adulta. Foto: D. García

Penyals a l'illot de s'Espartar. Foto: D. García

recomptes dels seus efectius a les colònies. L'estudi d'aquesta petita procel·lariforme comporta molts d'inconvenients degut sobre tot, a que tan sol s'acosta a terra durant la nit i a la ubicació de les seves àrees de nidificació, factors que dificulten molt la realització de prospeccions adequades en els nuclis de reproducció. Una de les tècniques emprades consisteix en la quantificació de les colònies a través de mètodes directes: recompte d'hures amb ou i poll, restes de plomissol i excrements, senyals, olors, etc. A pesar d'això, una gran part de la població no és quantificable per aquests mètodes en nidificar a esclotxes o àrees inaccessibles. En algunes ocasions tan sol la forta olor que desprenen les colònies és l'única evidència de la nidificació d'aquesta petita au marina a alguns indrets dels

illots. Altres mètodes utilitzats per poder quantificar les colònies són l'anellament científic després de la captura de les aus amb xarxes i la monitorització de les colònies objecte d'estudi. Emprant càlculs matemàtics basats en captures i re-captures amb l'ús de reclams, s'han realitzat estimacions de les colònies, tot i que alguns autors consideren que degut al comportament d'aquesta espècie, els resultats obtinguts podrien sobreestimar les colònies de cria.

Són diversos els estudis que sobre aquesta petita au marina, s'han realitzat a l'arxipèlag a les últimes dècades. En el cas d'Eivissa, amb la intenció de començar a conèixer millor les colònies situades al Parc Natural de ses Salines i a la Reserves Naturals d'es Vedrà, es Vedranell i els illots de Ponent, s'optà per una me-

totologia mixta, basada en la combinació dels dos mètodes. Per una banda es va dur a terme una detallada prospecció a les colònies, localitzant indicis segurs de nidificació, tals com incubació, ous i polls. D'aquesta manera s'obtenia una quantificació mínima però segura, dels efectius reproductors i de la distribució de les colònies al llarg dels illots amb índex d'abundància. Amb l'ajut de les captures amb xarxes verticals sense ús de reclams, s'intentà obtenir un altre paràmetre qualitatiu més, amb l'idea de poder comparar les estimacions realitzades mitjançant prospeccions, amb el nombre de captures. A més, aquestes captures permeten conèixer certes característiques de l'espècie, com és ara la biometria, el sexe, l'edat, la longevitat, la fidelitat a les colònies i així mateix, obtenir dades sobre presència de paràsits i taxa de supervivència. Cal esmentar que, com a la majoria de treballs naturalistes, la participació d'un seguit de

companys que col·laboraren en les dures jornades de captures, fou imprescindible per a la consecució d'aquest treball.

Tal i com s'ha dit abans, realitzar un recompte de parelles reproductores de l'espècie marina que ens ocupa, és molt complex i normalment només es poden fer servir estimacions. Tot i això, com a resultat dels treballs que es duen a terme a les Pitiuses d'ençà del 2003, s'han trobat noves colònies de nonetes i es disposa d'estimacions cada pic més ajustades pel que fa a les diferents àrees de cria d'aquesta espècie. Tot plegat contribueix a un millor coneixement d'una de les nostres aus més desconegudes. De cara a un proper futur, s'han establert una sèrie d'estacions de captura per tal de conèixer les tendències poblacionals. També es pretén continuar les prospeccions a aquelles àrees propenses a allotjar colònies d'aquesta au i seguir amb l'execució dels càlculs poblacionals.

Poll de noneta. Foto: D. García

Realitzant el treball de camp. Foto: D. Garcia

Ara per ara, el principal factor d'amença que pesa sobre les colònies reproductores de noneta, a l'igual que passa amb les de virots, és la introducció de depredadors terrestres, i molt especialment les rates (*Rattus rattus*), i els moixos (*Felis catus*). Són moltes les colònies que han desaparegut o han minvat dràsticament, per aquestes causes. Es desconeix l'impacte que sobre aquestes poblacions, ha significat la reducció dels recursos pesquers i la contaminació.

La gavina (*Larus michahellis*), i l'òliba (*Tyto alba*), també actuen com a depredadors sobre les poblacions de noneta a les colònies. Són casos de depredació que han estat documentats en nombroses vegades per molts d'autors. A la Mediterrània són nombroses les colònies de nonetes que es troben sotmeses a la depredació per part de les gavines que cada vegada compten amb més efectius. En el cas de les illes Pitiüses, en diferents colònies s'han trobat egagròpiles d'aquestes gavines que contenien restes

de nonetes. Per altra banda, s'ha pogut comprovar a dos illots, repetits episodis de depredació efectuats per òlibes.

La noneta es troba catalogada com a *de Interés Especial* en el "Catálogo Nacional de Especies Amenazadas (CNEA)", i figura inclosa en els annexes I i II de la Directiva Europea de Conservació d'Aus Silvestres. Al "Libro Rojo de las Aves de España", la noneta és considerada com a *Vulnerable* degut, seguint els criteris de la UICN, a que la seva àrea d'ocupació és per baix de 20.000 km² i a que s'ha observat o inferit un declivi continuat del nombre d'individus i de localitats. Al Llibre Vermell dels Vertebrats de les Balears, l'espècie apareix catalogada com a *Quasi Amençada*.

Qui ha fet ornitologia a l'arxipèlag?

A cavall entre dos segles: Saunders i l'arxiduc Lluís Salvador

Jesús R. Jurado ¹

Seguint l'ordre cronològic, els dos noms als que avui arribem per omplir aquestes pàgines, els hem de considerar així mateix, com a peces clau de la nostra ornitologia a l'època del pont entre els dos darrers segles. Tot dos ens deixaren en el primer terç del passat segle després d'haver marcat petjades importants en el coneixement i la divulgació del nostre patrimoni avifaunístic.

Howard Saunders

Per ordre d'antiguitat, dins el present article, el primer ha de ser l'ornitòleg anglès Howard Saunders, nascut a Londres el 16 de setembre de 1835. Rebent una esmerada educació, va cursar estudis a centres de prestigi, a Leatherhead i a Rottingdean i encara ben jove, dirigí un banc d'inversions i els seus viatges a l'estranger foren continus, la qual cosa aprofità Saunders per, tot i seguint la seva gran afició, formar-se com a ornitòleg. A partir de 1855 residí a Brasil i Xile i no fou fins a 1862 que retornà a Europa. A partir d'aquí, Saunders es consagrà, entre altres, a la investigació de l'avifauna espanyola publicant nombrosos treballs a la revista *Ibis*.

Howard Saunders fou un expert coneixedor dels làrids i els estèrnids i

com a tal deixà importants obres com foren *Sternae* (1889), i junt amb n'Osbert Salvin (1835-1898), naturalista anglès i expert també en aus marines, el *Catalogue of the Gaviae and Tubinares in the Collection of the British Museum*, publicat l'any 1896. Així mateix ens deixà alguns articles sobre els aucells de Suïssa i un treball sobre l'ornitofau-

L'ornitòleg anglès Howard Saunders (Cortesia de Abilio Reig Ferrer)

(¹) jrjurado@telefonica.net

na de França, *The Distribution of Birds in France*, publicat en 1893. També deixà en Saunders -no podia ser menys-, un vertader clàssic, el seu *Manual of British Birds* (1885): Saunders fou l'editor de la quarta edició del *British Birds* de William Yarrell (1784-1856), i pensà en condensar tota la informació continguda en aquells llibres en un sol volum fent-ho així molt més accessible. Dedicà dues pàgines a les descripcions i fenologia de cada espècie amb els seus dibuixos que ja havia utilitzat a l'obra de Yarrell i afegint les citacions de totes les rareses. D'aquest popular manual es va fer una edició més il·lustrada (1889), i encara una tercera l'any 1928 amb una total posta al dia afegint les actualitzacions adients de cada espècie, duita a terme pel Dr. William Eagle Clarke (1853-1938). Aquests dos darrers ornitòlegs esmentats, Yarrell i Clarke, ens poden sonar familiars als que feim servir els noms llatins: per aquestes illes es veuen la *Motacilla alba ssp. yarrellii* i el *Turdus philomelos ssp. clarkei*.

Pel que fa a la península Ibèrica, Saunders va realitzar un seguit de viatges publicant dos treballs amb les seves observacions, *On the Ornithology of Spain*, que publicà a *Trans. Norfolk and Norwich Nat. Soc.* (1872-73), i una col·lecció de quinze articles sota el títol *Ornithological Rambles in Spain*, publicat a *The Field* (1872-74). Al nostre arxipèlag li dedicà l'ornitòleg, part de l'any 1871 fent observacions a Eivissa, Cabrera, sa Dragonera i Mallorca que quedaren reflectides al seu *Llistat* (1871). Seleccionem algunes de les citacions d'aquest llistat: a

l'illa Dragonera, Saunders cita el Viroto gros nidificant, citant així mateix la presència del Viroto petit; també cita com a establert a l'illot el Corb marí; a prop de Menorca cita, sobre la mar, un estol de cigonyes i recollí la presència de Flamencs com a antics nidificants a les Pitiüses; així mateix dóna compte de l'Àguila peixatera criant a Cabrera i a Dragonera, essent a més, el primer en donar notícia de la nidificació del Falcó marí a l'illot; també ens parla Saunders d'una citació de Pelicà cresp i d'un niu d'Àguila marina a sa Dragonera i entre els Passeriformes, destaca la citació d'un Estornell negre a sa Dragonera; tot això afegit a tota la seva llista de citacions "normals", sempre enriquidores pel coneixement de la fauna d'un país.

Howard Saunders fou secretari de la *British Ornithologists' Union* i el primer secretari i el tresorer del *British Ornithologists' Club*. Fou present també a nombroses societats naturalístiques com la *Zoological Soc.* i la *Linnean Soc.*, de Londres, a més de la *Royal Geographical Society*. Dues espècies duen avui el seu nom, la Gavieta de Saunders *Larus saundersii*, que és present a tot el continent asiàtic i li va ser dedicada per Robert Swinhoe el 1871, i la Llambritja menuda de Saunders *Sternula saundersii*, que es troba gairebé a tota la costa de l'oceà Índic rarificant-se de cap a Madagascar. Així mateix, aquesta darrera ha estat citada -com a raresa, òbviament-, a les Illes Britàniques.

Aquest notable ornitòleg morí el 20 d'octubre de 1907.

L'Arxiduc vist per Pizà

L'Arxiduc Lluís Salvador

Sabem que aquest no és el lloc per fer una biografia, per succinta que sigui, d'una figura que es torna gegantina quan es relaciona amb la cultura europea en general i amb la de l'arxipèlag en particular. Existeix prou documentació a l'abast de tothom perquè els interessats en la vida i obres de l'Arxiduc puguin aprofundir fins a on vulguin. Si que hem de tenir en compte però, que Lluís Salvador, com a posseïdor d'una vastíssima cultura, que va investigar, escriure i/o divulgar tots els aspectes de les nostres illes, i entre ells l'ornitològic, es mereix aquí un petit apunt biogràfic i unes notes sobre el que ens va deixar a les seves obres, sobre l'avifauna del seu temps. No debades un ornitòleg de la categoria del Dr. Francisco Bernis, va dir a un dels seus treballs que "*entre los pioneros de la ornitología balear moder-*

na figuran Homeyer, Lord Lilford, Barceló i Combis (hi ha un mallorquí!!!, nascut a Girona, això sí!), el Archiduque Luis Salvador, i Saunders.". Per alguna cosa degué ser...

L'Arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg-Lorena i Borbó va nèixer a Florencia l'agost de 1847, fill de Leopold II gran duc de Toscana i de Mª Antonietta de Borbó Dos Siciles, en el si de la gran família de la casa imperial austríaca en ser fill de cosí de l'Emperador Francesc Josep I d'Àustria i cosí d'Isabel II d'Espanya. La infantesa i l'adolescència de Lluís Salvador varen ser d'allò més moguts per mor dels grans canvis polítics i la inestabilitat de l'Europa de l'època que feren que, entre viatges i exilis, recorregué de ben prest, tot el continent i altres països. De sempre va estar interessat per les ciències naturals i la geografia i arribà a conèixer nombroses llengües des de l'àrab al català. Amb tot, va estudiar Dret, Filosofia, Filologia, Arqueologia, Dibuix i Pintura, i Ciències naturals a la Universitat de Praga.

Ben jove encara, només amb vint anys, el 1867 va venir per primera vegada a l'arxipèlag, ja posseïdor d'una sòlida formació, amb la intenció d'escriure un llibre sobre els nostres coleòpters però a més, aquestes illes l'encativaren de per vida i decidí que havia de fer una magna obra sobre elles. No sabia encara que per ell, allò era només el principi. S'aplicà a la feina i el llibre dels coleòpters illencs -el quart treball de la seva copiosíssima bibliografia-, s'edità a Praga l'any 1869, i el mateix any començà la publicació d'una de les seves obres fonamentals, sens dubte la més fonamental per les nostres

illes, el *Die Balearen*. També aquest any ultima les seves *Tabulae Ludovicianae*, sistema creat pel jove arxiduc, indispensable per replegar informació per molts dels seus treballs futurs ja que es tracta d'uns qüestionaris fets a l'efecte, amb els que qualsevol col·laborador omplint-los, pot proporcionar a l'autor, tota casta d'informació. Sense haver tengut un moment d'aturall, l'arxiduc tornà a Mallorca l'any 1871 i ja quedà enamorat de les cases de Miramar i en la tercera visita, a la primeria de l'any següent, la comprà i començà a restaurar-la amb la intenció de fixar allà la seva residència.

En els anys següents, tot i els desplaçaments fora de les Illes per atendre assumptes administratius i socials de la Corona, Lluís Salvador s'incorporà de ple a la vida cultural i social de Mallorca, visitant també les altres illes, fins i tot Cabrera -que ben poc li va faltar per adquirir-la-, fent-se enormement popular per la

seva personalitat oberta. Seguia publicant-se tom rera tom, el *Die Balearen* mentre sovintejaven les excursions per l'illa i l'adquisició de finques, algunes com el castellet de Sant Telm, estaven més enfora però la majoria als voltants de Miramar com Son Galcerán, S'Estaca, Ca na Matgina, Son Gallard, Son Gual, Sa Pedrissa, Son Ferrandell, Son Marroig, etc., arribant pràcticament a ser seva tota la costa de Valldemossa a Deià en un conglomerat que el propi arxiduc anomenava Miramar i el considerava "com a una espècie de parc natural". Seguint aquesta idea, el Foment de Turisme, l'any 1919, va tractar d'obtenir la declaració de Parc Nacional per tot aquell territori però no es va aconseguir. Per variar.

El llistat bibliogràfic coetani de l'arxiduc consta de més seixanta títols, tots escrits en un llenguatge planer a l'abast de qualsevol que mostren al lector de forma vivament descriptiva, tota la insaciable curio-

El Vedrà i el Vedranell a un paisatge del *Die Balearen*

statat de l'autor, totes les investigacions i el treball que durant la seva vida, va dur a terme l'infatigable viatger.

Si hem de citar algunes de les seves obres, ens veurem en feines. Des de l'estudi dels coleòpters illencs (1869), que motivà la primera venguda de l'arxiduc, fins a descripcions de mils de llocs de la Mediterrània, de Xipre o Tunísia fins al canal de Corint i la costa adriàtica, d'Egipte o Síria a les illes Jòniques, tres títols dedicats a Ítaca (1903, 1905 i 1910), les Illes Lípari, en vuit volums (1893-1896) -l'obra més notable després del *Die Balearen-*, una magnífica descripció de les Columbrets (1895), una detallada descripció de l'illa d'Albora (1898), etc. Detallant el nostre país hem de citar obres dedicades als arabismes presents a la nostra parla (1901), a descriure alguns aspectes concrets i a Miramar (1909), als castells roquers (1910), a Portopí (1914), i a les torres i talaies de Mallorca, edició pòstuma (1916). Emprant la nostra llengua tenim, així mateix alguns títols com *Rondayes de Mallorca* (1895), *Lo que sé de Miramar* (1911) i *Somnis d'estiu ran de mar* (1912).

Ca seva fou sempre un seguit de visites i convidats il·lustres com Miquel de Unamuno, Antoni Maria Alcover, Santiago Russinyol, Jacint Verdaguer, Rubén Darío o Gabriel Alomar, científics com el prehistoriador Cartailhac, n'Odon de Buen, els geòlegs Martel i Lambert o els botànics Robert H. Chorot que li dedicà el aleshores recent descobriment d'un endemisme, present sols a Cabrera, Menorca i Mallorca, el Llampúdol bord, posant-li el seu nom: *Rhamnus ludovici salvatoris*, i també en Carlo

de Marchesetti, amic seu i un notable naturalista tot i que aquí va tenir una pífia: en Marchesetti va creure descobrir als voltants de l'ermita de Valldemossa, una nova planta publicant la seva troballa al bolletí de la Societat Adriàtica de Ciències Naturals, l'any 1912, batejant el "nou" vegetal com a *Saxifraga ludovici-salvatoris*, quan realment es tractava de la *Sibthorpia africana*, endemisme comú de l'arxipèlag, ja classificat quan en Linné creà el seu sistema de classificació. No va encertar ni la família! També l'Arxiduc tengué convidats a Miramar als ornitòlegs alemanys von Low i el nostre conegut Adolf von Jordans.

Les visites de membres de famílies reials europees foren notables i incomptables com la de la popular Infanta Isabel "la Chata" en 1913, destacant però, per damunt totes, les visites de l'Emperadriu d'Àustria, Elisabeth de Baviera, més coneguda com a Sissi, que vengué a Mallorca tres vegades, dues d'elles per visitar a l'Arxiduc amb el que sempre s'havia trobat bé degut sens dubte, a la similitud de caràcters: cultíssims tots dos, amants de les lletres, les arts i la natura, independents, apassionats per la mar, contestataris i gens convencionals. A la primera visita, a finals de desembre de 1892, visità Palma durant dos dies amb el seu parent preferit i la resta del temps no pogué sortir de Miramar i Son Moragues per mor del mal temps, per la qual cosa va prometre que tornaria per fer excursions. Al cap d'un mes, a finals de gener de 1893, Sissi complí la seva promesa i tornà a Mallorca i aquesta vegada, allotjada a Son Moragues i l'Estaca, va recórrer l'Empe-

radriu, totes les possessions de l'Arxiduc, pels caminois i els espadats amb el seu reconegut ritme de marxa i resistència, fent exclamar en una ocasió al seu amfitrió, gran caminador també: "*Aquesta dona és un ver-tader diable!, té foc a les cames!*". L'Emperadriu però, dies més tard en partir, ja quasi sempre melancòlica i taciturna pels drames que afectaven la seva vida personal, li digué a l'Arxiduc: "*Tot ha estat molt bonic, estimat cosí, però moltes vegades els nostres somnis són més bells quan no es realitzen*".

Pel que fa als aucells citats per l'Arxiduc als seus llibres de temàtica balear, sobre tot al *Die Balearen* -a un parell de capítols de diferents illes de l'arxipèlag-, als referits a *Miramar* i a *Somnis d'estiu ran de mar*, hem d'aclarir de cara al lector orni-

tòleg, que Lluís Salvador no ens dona un llistat concís d'espècies sinó que als capítols en els que ens descriu la fauna o la caça, mostra un panorama generalitzant, citant les aus sense cap ànim d'exhaustivitat, però fent menció també -no sempre del seu entorn, dels noms comuns o d'altres variats detalls

A les Pitiüses destaquen les citacions del Gall faver, de l'Íbis negre i dels dos virots, el gros i el petit. Pel que fa a Menorca, entre més de cent cinquanta espècies citades, veiem a la Gralla de bec vermell, el Gorrió roquer i sobre tot el següent comentari referit al "*Ptarmigan blanco*" que coneixem com a *Lagopus muta*. Diu l'Arxiduc: "*La perdiu blanca ha estat caçada un parell de vegades prop de Ciutadella, evidentment desviada des dels Pirineus cap aquí,*

Holotipus de *Cettia cetti* ssp. *salvatoris*, descrit per A. von Jordans

Dibuixos del *Loxia cuvirostra* var *balearica* del Die Balearen

pels temporals del nord-oest". Aquesta au també la cita al seu llistat F. Weyler y Laviña l'any 1854, sense més aclariments. A Mallorca les espècies nomenades passen les dues-centes, entre les que veiem com a més rares, la Mèrlera vermella, l'Àguila reial, la Fotja banyuda, el "Hal·cón de mar", la Grua amb caperutxo, l'Àguila marina, la Trenca, etc. A *Lo que sé de Miramar*, Lluís Salvador ens descriu la "Vida dels animals" a aquell gran territori: el niu d'Àguila pescadora aleshores ocupat i que encara avui es pot veure fa temps desocupat, al forat de la Foradada, ens parla dels aucells petits, lamentant-se de la caça indiscriminada a que estan sotmesos fora de Miramar, també es queixa de lo escasses que han tornat les milanes i que de vegades veu esbarts de Cadafets. L'arxiduc ens dóna territoris de cria, avui perduts, de la Miloca, que ell anomena Milana blanca, "*que feia niu a les timbes veinades*" i així mateix "*una parella que sempre feya es niu dins*

sa cova, demunt allà hont está N^a Srª de Gracia, des Puig de Randa". Parla també Lluís Salvador dels voltors, de quan es sent el batre de les seves ales "*com'a remoreig de paumes de fasser*"..., és com un mai acabar.

L'ornitòleg i taxònom alemany Adolf von Jordans (1892-1974), que estudià a fons l'ornitologia a Mallorca descrivint noves subespècies, moltes d'elles en vigor, i que va conèixer a l'Arxiduc a Miramar, com hem vist abans, en descriure una forma nova del Rossinyol bord, després d'observar-los a s'Albufereta de Pollença, la va batejar honorant-lo, amb el nom de *Cettia cetti salvatoris*. L'holotipus, un mascle adult capturat el 27 de març de 1913, es conserva a la col·lecció del museu A. Koenig, de Bonn. Llàstima pel que fa a la memòria de Lluís Salvador, ja que avui aquesta subespècie és considerada fora d'ús, trobant-se integrada dins la forma nominal.

Lluís Salvador, Arxiduc d'Àustria, morí al palau-castell de Bran-

deis, a la Bohèmia, el 12 d'octubre de 1915; mentre, diuen cròniques fidedignes, que a fora, l'encarregat del molí veié tres corbs de bec vermell -Gralla de bec vermell-, volant per damunt del castell. Aquí, des d'aleshores i fins a avui, altres castes de corbs no contemplats a l'Ornitologia, volen per damunt d'aquell "parc natural" que creà l'Arxiduc, que en bona part ha estat esquarterat i posat al mercat, arruïnats molts dels elements rústics i arquitectònics que ho enriqueixen com camins, miradors, l'emblemàtica capella del Beat Ramón..., tot cau i es deixa caure com mana la tradició cultural en aquest país. Mentre, Mallorca i les Illes en general, segueixen en deute amb l'Arxiduc, i no de poc!... *In secula seculorum*.

Els apunts biogràfics d'aquests dos personatges ens han conduït al primer terç del segle XX, entrant així en una època de pesos pesants per la nostra ornitologia. En un pròxim capítol d'aquest serial, haurem de fer una segona part d'aquest "A cavall entre dos segles", per parlar de n'Hernández Ponsetí i d'en Jourdain, deixant per més endavant al Capità Munn i a von Jordans.

Bibliografia consultada

Abilio Reig Ferrer. Aportacions i comunicacions personals
A Dictionary of Scientific Bird Names. James A. Jobling. Oxford University Press.
 G. Britain 1995
Ardeola vol. IV. Sdad. Esp. De Ornitologia (SEO). Madrid 1958

El Paisatge de l'Arxiduc. Nicolau S. Cañellas. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma 1997

Gran Enciclopèdia de Mallorca. Promomallorca Edicions S.A. Palma 1991

La Mallorca del Archiduque Luis Salvador. Herbert Heinrich. Ed. Moll. Palma 1993

Las Baleares (Die Balearen). Arx. Ll. Salvador (1897). J.J. de Olañeta, Editor. Palma 1984

Les Balears (Die Balearen). Arx. Ll. Salvador (1869-1884). Grup Serra i Fund. Bme. March Servera. Palma 2003

Lo que sé de Miramar. Arx. Ll. Salvador (1911). J.J. de Olañeta, Editor. Palma 1987

Miramar de Mallorca. G.Vuillier i Arx. Ll. Salvador (1895). J.J. de Olañeta, Editor. Palma 1987

S'Arxiduc. Juan March Cencillo. José J. De Olañeta, Editor. Palma 1983

Somnis d'estiu ran de mar (1912). Arxiduc Ll. Salvador. R. i J.J. de Olañeta, Editors. Palma 1994.

Sissí, l'impossibile altrove. Varis autors. Silvana Editoriale S.p.A. Italia. Cinisello (Mi.) 2000

Topografía Físico-Médica de las Islas Baleares. Fernando Weyler y Laviña (1854). El Tall Editorial. Palma 1992

Consultes a Internet

Avibase. The World Bird Database
Wikipedia. La Enciclopedia Libre

Es Busqueret s'en va de viatge

Tarifa 2007. Observació de la migració post-nupcial a l'estret de Gibraltar

Pep Tàpia Ciudad ¹

El passat mes de setembre un grup d'ornitòlegs i aficionats als aucells vàrem decidir fer un viatge a l'estret de Gibraltar per observar el pas d'aus migratòries, principalment planejadores, fins a l'Àfrica.

Tots estàvem molt emocionats i amb una mica d'incertesa, ja que les condicions meteorològiques són determinants, principalment els vents, que si bufen molt fort, impedeixen que els aucells travessin i fa que es concentrin en gran nombre esperant que les condicions millorin. I va ser precisament això el que va passar, varis dies abans de la nostra arribada el fort vent força 7 havia impedit el

pas i es va calmar just quan vàrem arribar, la qual cosa ens va permetre gaudir d'un cap de setmana especialment bo per a la migració.

Per observar la migració a l'Estret hi ha varis observatoris entre Algeciras i Tarifa, però són tres els més importants, i els que utilitzen tant la Fundació Migres com el COCN (Colectivo Ornitológico Cigüeña Negra) per realitzar el recompte de aus migratòries: Algarrobo, Cazalla i Tráfico. La nostra expedició va arribar divendres a les set de l'horabaixa amb moltes ganes i directament ens aturàrem al primer observatori passat Algeciras (el Algarrobo) i en poc més

Observatori de Cazalla. Foto: J. Bazán

(¹) mbeljimenez@yahoo.es

Milanes negres observades en pas durant el viatge. Foto: M. Rebassa

d'una hora gaudirem de l'espectacle; falcons vespers *Pernis apivorus*, milanes negres *Milvus migrans*, passaven en bon nombre, però això només va ser l'aperitiu, ens esperava un cap de setmana fantàstic.

El dissabte ens vàrem aixecar ben prest per aprofitar el dia i ja a les 7:30h més de 400 rapinyaires entre falcons vespers, milanes negres i àguiles marcenques *Circaetus galli-cus* cobrien el cel. Com que el vent bufava fluix de llevant decidírem anar a l'observatori de Cazalla, (el més favorable per observar amb aquest vent) i allà vàrem passar quasi tot el dia gaudint de la migració. Vàries espècies passaven a milers, cigonyes *Ciconia ciconia*, falcons vespers i milanes negres, i no tant però també en bon nombre àguiles marcenques, miloques, falcons torters, arpelles cendroses, àguiles calçades *Hieraetus pennatus* i cigonyes negres

Ciconia nigra, a qualsevol lloc on miràssim el cel era ple d'aucells!

El dia ens va sorprendre amb un parell de sorpreses, un àguila imperial jove *Aquila adalberti*, un voltor de ruppell *Gyps rupelli* i un discutit *Parabuteo unni-cictus* (harrys) que en un primer moment es va pensar que era un àguila clanga que dies abans havien observat els voluntaris de la Fundación Migres.

A mig dia un grup decidírem fer una escapada a la platja de los Lances a Tarifa (220 ha de platja) per observar limícoles i refrescar-nos un poc, però la marea no ens va ser favorable i el més destacat va ser un tèrrit gros *Calidris canutus* i una garsa de mar *Haematopus ostralegus*.

A l'horabaixa quan la migració se va aturar una mica vàrem anar a visitar la Janda de la mà d'un ornitòleg local, en Fernando Barrios. La Janda era una antiga llacuna que van

Àguila marcenca. Foto: J. Bazán

dessecar per a camps de conreu i que molts aucells utilitzen per descansar, allà lo més interessant varen ser els moritos *Plegadis falcinellus*, els bec planers *Platalea leucorodia* i un esparver d'espatlles negres *Elanus caeruleus*.

Després d'un dia tant intens ens vàrem relaxar fent un passeig pel casc antic de Tarifa i prenent unes cerveses i unes tapes de "pescaito frito" tan típic del sud de la península.

El darrer dia, diumenge, no va ser tant espectacular com l'anterior però va estar prou bé, vàrem anar a conèixer l'observatori que ens faltava, Tráfico, el que està més a prop de la mar. I a part de les espècies ja mencionades ens topàrem amb un grup de més de deu xoriguers petits *Falco naumanni*.

A part de les planejadors també es poden observar altres espècies migratòries com ara abellarols *Merops apiaster*, falzia reial *Apus melba*, oronelles de les dues espècies i fora dels aucells un grup de dofins, creiem que mulars *Tursiops truncatus*.

Com podeu imaginar tothom va quedar molt satisfet, el viatge va superar les expectatives que ens havíem fet, tant que alguns, encara allà ja feien preparatius per tornar-hi la primavera vinent.

La migració a un lloc com aquest és tot un espectacle i sense dubte val la pena anar-hi al manco un pic a la vida per disfrutar-ho, i és molt a prop. Vos ho recomanem!

Grup de cigonyes i ibis negres esperant per creuar l'estret a La Janda. Foto: J. Bazán

Els pandiònids

Jesús R. Jurado ¹

El costum i el no rompre uniformitats fa que d'aquesta família, inclosa a l'ordre dels Falconiformes, es continuï parlant en plural tot i que al món només n'hi ha un de Pandiònid, l'**Àguila peixatera**. També és cert però, que les especials característiques de l'espècie fan que hagi de menester una família per ella tota soleta.

Els primers fòssils d'aquesta família d'una única espècie, són "moderns", provenen del Pleistocè, no arribant els més antics, als dos milions d'anys i essent el seu origen bastant incert. L'**Àguila peixatera** és una espècie cosmopolita i molt longeva, faltant només a Nova Zelanda, les regions polars i la part més meridional d'Amèrica del Sud. Òbviament no farem una descripció d'aquestes àguiles però sí recordarem que algunes característiques anatòmiques internes l'apropen als Accipítrids mentre que el plomatge té alguns aspectes que fan pensar en els voltors del Paleàrtic. És l'estructura dels peus la que motivà la creació d'una família apart: a diferència de les altres rapinyaires, tenen quatre dits de la mateixa llargària i com passa amb els mussols, el dit extern es modifica de forma que l'au pot agafar la presa amb les arpes, tantant els dits oposant-los dos a dos. Això, junt amb les escates, la longi-

tud de les urpes i la planta adhesiva dels peus, li posa molt difícil a un peix atrapat, poder fugir per molt llemicós que sigui.

A les nostres Illes, a aquesta magnífica au de presa no li hem tret molts de noms comuns. A les Pitiüses li diuen **Àguila peixera** -també a Mallorca abans del s. XX-, o bé **Àguila peixatera**, que també s'usa a les altres illes. A Menorca de vegades fan servir l'hermosíssim i més que justificat nom de **Foradadora d'aigua** que així mateix s'ha usat també a la zona de s'Albufera i s'Albufereta de Mallorca. Així mateix sents a dir de vegades **Àguila pescadora** -nom oficial al País Valencià i a Catalunya-, i fins i tot encara n'hi ha, gent gran sobre tot, que parlen d'àligues en lloc d'àguiles. A la resta dels Països Catalans també se la coneix com **Àguila d'estany**, **Àguila pescatera** i **Corb pescador**.

No fa molt, un company també interessat en l'ornitologia tangencial, em va demanar qué volia dir *Pandion*. Li vaig contestar per damunt, per damunt però em vaig comprometre a més i *Es Busqueret* ho ha pagat. Dins la nomenclatura linneana actual, l'**Àguila peixatera** és avui, com sabeu, *Pandion haliaetus*, essent la seva família la dels *Pandionidae* i presentant dues subespècies, la nominal *haliaetus* i la ssp. *mutuus*,

(¹) jrjurado@telefonica.net

Àguila peixatera damunt un pi. Foto: J.R. Jurado

pròpia del sud de Xina. A textos antics surten algunes sinonímies com *Falco haliaëtus* o *Pandion fluvialis*. El nom llatí de l'espècie, *haliaetus*, o *haliaëtus* com s'escrivia abans, és prou conegut entre nosaltres però així i tot, recordem que la paraula ve de dos termes grecs: *als*, que es referia a la mar i *aetos* que era el nom grec de les àguiles. El nom del gènere, *Pandion*, correspon a una figura de la mitologia grega que ens fa remuntar-nos a èpoques molt antigues i allunyades dels clixés este-reotipats que solem tenir de la cultura hel·lènica.

Situats als temps mítics, més enllà de 2000 a.d.C. -altres autors parlen del s. XVI abans de la nostra era-, els territoris de l'Àtica eren regits per Acteó, el seu primer rei. Eren temps més o manco al voltants al gran diluvi universal que el pare Zeus, fart dels excessos dels antics

pobladors de la Terra, els envià per acabar amb tota la humanitat a excepció feta d'una parella, Pirra i Deucalió, que es salvaren gràcies a haver construït un arca amb la inspiració del conegut tità Prometeu, pare de Deucalió i amic dels humans, als que els va donar a conèixer el foc... Algú es pensava que els grecs no tenien la seva arca i el seu diluvi universal!?

Quan Cècrop (conegut també com a Erecteu), un heroi que havia nascut directament de la terra -per això es representa amb forma de serp de cintura per avall-, es casà amb la filla de n'Acteó, rebé del seu sogre un bon lot de terres de l'Àtica on Cècrop fundà la ciutat d'Atenes, proclamant-se primer rei de la mateixa. Mig tocat de divinitat, aquest personatge es dedicà a il·lustrar a la seva gent ensenyant-los a construir pobles, a enterrar els morts i a casar-

se i així mateix diuen que fou el que creà l'escriptura, prohibí els sacrificis humans i fundà la primitiva ciutadella que coronava l'Acropoli molt abans de que fos dedicada al culte dels deus en l'època clàssica. Durant molt de temps, allà mateix, molt a prop del magnífic temple de l'Erecteïó i de les Cariàtides, molt posteriors, els antics conservaven la tomba d'aquell primer rei de la ciutat.

A l'estirp reial fundada per Cècrop -els Erecteïdes o Cecròpids-, trobem tot d'una al nostre personatge d'avui, en **Pandion**, que segons la majoria d'autors antics, fou el tercer rei d'Atenes i nét del fundador de la ciutat, tot i que l'historiador Apol·lodor, del s. II a.d.C., diu que fou el quint rei; bé, tant s'hi fa: el Bouleuterió, la seu del Consell dels Cinc-cents que regia la ciutat -encara es conserven les ruïnes a l'Àgora-, estava presidit per les estàtues dels

deu primers reis mítics d'Atenes, des de Cècrop fins a Teseu i la de **Pandion** era una d'elles. Així mateix **Pandion** fou un dels protagonistes d'un drama sagnant que ha arribat fins a nosaltres.

Pandion -que era fill d'Erictoni, l'anterior rei d'Atenes i d'una nàiaide (nimfa de les aigües dolces)-, va haver de defensar amb les armes la integritat del seu territori davant la pressió de pobles bàrbars i amb la guerra amb la veinada Tebas.

Per lluitar contra el tebà Labdakos, el rei d'Atenes només tingué com a aliat a Tràcia que fou determinant per guanyar la guerra. **Pandion** agraït, oferí al rei traci Tereis, la mà de la seva filla Prokné en un matrimoni que anà contra els desitjos de la poderosa deessa Hera -un gran **mussol** es posà sobre el llit en la nit de nocces-, amb tot, el rei Tereis també s'encapritxà de la germana

El zoòleg francès Jules-César Savigny és el responsable de que l'Àguila peixatera es digui *Pandion*

Àguila peixatera banyant-se a la serra de Tramuntana de Mallorca. Foto: J.M. Rebassa

petita Philomela a la que raptà i tancà a un amagatall dels seus boscos, a on després de tallar-li la llengua perquè no pogués contar res, la tenia sempre a la seva disposició. Na Philomela llanguia captiva i descarregava ses penes teixint tapissos amb la seva història; aconseguí fer-los arribar a na Prokné que escandalitzada planejà tot d'una una venjança esgarrifosa i la fuga amb la germana: matà a Itis, el fill que havia tingut amb Tereis, el cuinà i li donà a menjar al seu espòs i quan li va demanar de què era aquell aguiat tan bo, na Prokné li mostrà el cap del príncep. Tereis embogí en veure el que havia fet sense voler i sortí en persecució de les germanes i quan aquestes es veren perdudes, imploraren l'auxili dels déus que, espantats pels fets i per evitar que seguissin els crims, optaren per transformar-los a tots en

aucells. La versió més estesa és que a Philomela (que vol dir "amant de la música"), la tornaren **rossinyol**, Prokné fou transformada en **oronella** o **cabot** (recordeu *Ptyonoprogne*), el fill sacrificat Itis, en **cadenera** i el rei tirà Tereis acabà com a un **puput** -altres autors diuen que un **esparver**, condemnat a perseguir eternament al **cabot** Prokné sense poder arribar-li. Segons els diferents cronistes de l'antiguitat -Herodot, Pausanies, Estrabó, etc-, apareixen algunes diferències en el relat sense que afectin massa al bessó de la llegenda.

A Atenes, el vell rei **Pandion** en conèixer els fets, morí de pena. Si pugeu a l'Acòpolis, i després d'haver-vos embriagat amb tanta bellesa, arribeu a l'extrem més occidental del turó i allà hi veureu, entre un irrepitible mirador i el museu, unes

avui modestes ruïnes molt antigues que la tradició té per cert que són del palau (altres diuen que la tomba-santuari), del mític rei Pandion.

A les nostres Illes Gimnèsies i Pitiüses, la peixatera és relativament bona de veure però no és or tot el que llueix. A les Pitiüses s'extingí com a reproductora a la dècada dels 70 quedant reduïda a la categoria de migrant i hivernant escàs. L'estatus oficial classifica l'espècie com a migrant i sedentària rara a Menorca i com a hivernant i sedentària rara a més de migrant escassa a Mallorca. Un parell d'anys enrere es calculà la població de les Illes en quinze o setze parelles, distribuïdes més o manco amb dues a Cabrera, sis a Menorca i vuit a Mallorca. Pel que fa a l'any 2007 hi ha hagut nou parelles a Mallorca de les que només sis d'elles han aconseguit treure polls, deu, mentre que a Menorca tal pareix que han estat quatre les parelles que han fet posta.

Com passa molt sovint, no sabem aquí i ara (el meu fons documental no dóna per tant), quina relació hi ha entre l'*Àguila peixatera* i el rei **Pandion**. A la Sistemàtica de Linné, l'au surt com a *Falco haliaëtus* i el fet que avui sigui *Pandion* li devem al zoòleg francès Jules César Savigny (1777-1851). Savigny, viatger, ornitòleg i escriptor, ens deixà obres com *Histoire naturell et mythologique de l'ibis* (1805), *Système des oiseaux de l'Égypte et de la Syrie* (1811), i *Memoires des animaux sans vertèbres* (1816-1820). L'any 1809 proposà treure l'*Àguila peixatera* d'entre els falcons, i donà al nou gènere el nom de *Pandion*, usat fins avui. A hores d'ara nosaltres no co-

neixem els motius que impulsaren a Savigny a triar el nom de **Pandion**, la qual cosa, vist el panorama d'aquestes Illes, no és el major problema de les àguiles peixateres. Tant de bo que les nostres *Àguiles marines de Pandion*, no morin també de pena com ho va fer el rei que fa quatre mil anys les va donar el nom.

Textos consultats

A Dictionary of Scientific Bird Names (Jobling, 1995)

Enciclopèdia Wikipedia (Internet)

La vida en la Atenas del siglo de oro (F. Lillo, Rev. Historia nº 45)

L'Étymologie des noms d'Oiseaux. (Cabard i Chauvet, 1997)

Mitologia Universal (Bergua, 1960)

Syntax database. Universitat de Ulm, Alemanya (Internet)

Vertebrata (Amori *et alt.*)

Sabies que...?

Es tanca el femer de Son Reus S'ha acabat la festa?

Jaume Adrover ¹

El consum humà d'animals genera gran quantitat de residus càrnics i part d'ells són aprofitats des d'antic per voltors, còrvids, gavines, agrons i rapinyes. És possible que aquest aprofitament començàs quan els humans practicàrem les primeres caceres d'ungulats salvatges i probablement s'ha perpetuat d'ençà que explotam el ramat i l'aviram de forma organitzada.

Els humans però, també hem format part de la dieta de certs animals, sobretot dels aucells carronyaires, en altres llocs i èpoques. S'han descrit aprofitaments relativament recents de cadàvers humans als camps de batalla, com per exemple a la guerra de Crimea (1854-1856), on s'ordenà a grups de tiradors que mantinguessin a retxa als centenars de carronyaires que seguien les tropes per evitar més danys als ferits. Els carronyaires també han estat utilitzats conscientment per fer desaparèixer els cadàvers humans. Uns gravats conservats a Anatòlia que daten 6.200 anys abans de crist mostren voltors (*Gyps fulvus* i *Aegypius monachus*) devorant cossos humans disposats a tal efecte. A Argel, Mongòlia, Bulgària i Sud-àfrica s'han documentat casos semblants. Algunes han perdurat fins ara. Els Parsis de Bombai dipositen els cadàvers humans a les "torres del silenci" on acudeixen els

carronyaires a devorar-los. Els tibetans fins i tot han elaborat aquest ritual: fan trossos els cadàvers i els ossos dels seus difunts i els disposen sobre roques a fi que els voltors els facin desaparèixer completament. Els voltors de l'himalaia fins i tot prenen la carn de les mans dels tibetans!

Podríem dir que l'associació d'homes i carronyaires es perd en la nit dels temps i a Mallorca aquesta deu ser contemporània a la pròpia arribada dels humans i el seu bestiar, fa 4.000 o 5.000 anys. De fet a la nostra illa els carronyaires també han estat aprofitats per l'home per desfer-se dels cadàvers que generava la ramaderia. Fins fa dècades cada possessió o conjunt d'explotacions d'extensió considerable tenia el seu carnatge, on es deixaven animals morts o les seves despulles, de fet encara se'n pot observar algun de clandestí. La toponímia està farcida d'exemples: *es Carnatge* (Palma), *sa Tanca des voltons* (Pòrtol), *es Puig des milà* (Felanitx)... molts d'aquests llocs eren susceptibles de ser usats pels necròfags, fins i tot un informant d'Orient va explicar-me fa mesos que deixaven els animals morts a un coster "*per que s'ho mengessin els voltors i no s'estenguessin els mals*".

A Mallorca pasturen 300.000 ovelles gràcies a la benedicció de les subvencions europees. Moltes moren

(¹) jaumeao@gmail.com

al camp i suposen una font d'aliment pels carronyaires (volor, corb, milana, milana negra, moixeta) molt superior a la que poden consumir.

Els femers i carnatges han estat descrits amb encert com a "punts d'alimentació predictibles dels que se'n beneficien aucells que exploten de manera natural fonts tròfiques de localització imprevisible" (Donazar, 1992). Aquests són de gran importància per potenciar la supervivència d'imadurs i juguen un paper clau per diverses espècies de volors, milanes i cigonyes. Avui dia els carnatges ja no s'usen. Les normatives zosanitàries i la centralització dels animals per ser processats als escorxadors n'han provocat l'eliminació quasi total. La desaparició d'aquests punts (paralel·la a la urbanització i/o degradació d'àrees vitals per diverses rapinyes) ha d'haver influït d'alguna forma en la distribució i el tamany de diverses poblacions d'aucells.

A la societat moderna no tota la matèria aprofitable pels carronyaires prové de la ramaderia extensiva. La Mallorca dels 10 milions de turistes i els prop de 800.000 consumidors genera una quantitat demencial de fems, molts d'ells aprofitables pels aucells. Sols fa 13 anys romanien oberts 43 abocadors a l'illa (43 punts d'alimentació!). Als anys 90 es va optar per clausurar-los i centralitzar el fems a Son Reus on el 1996 es va construir una potent incineradora. El 1998 van entrar a Son Reus 400.000 tones de residus, el 2005 superaven les 600.000! Malgrat disposar de forns de gran potència, prop d'una tercera part dels residus acaben cada any a un abocador de 300.000 m² a cel obert. Tot fa pensar que la centralització dels residus pot haver centralitzat també diverses poblacions d'aucells, com per exemple la milana. De fet un 60% dels seus nius es situen a menys de 6 km del femer.

Incineradora i abocador de Son Reus, Palma

Milana i gavines a Son Reus. Foto: J. Bazán

A Mallorca l'abocador de Son Reus ha permès que la gavina (*Larus michaellis*) hagi augmentat fins a convertir-se en un problema seriós, però per altre banda sembla que pot estar esmorteint la mortalitat juvenil de la petita població de milana (*Milvus milvus*) i d'una altra espècie sovint oblidada i probablement en regressió com és el corb. El GOB és a punt d'enllestir un treball sobre l'ús de l'abocador per part de la milana que indica (tot i semblar una evidència) un ús molt intens del femer, especialment a l'hivern. En aquesta època entre 50 i 75 milanes (d'un total d'unes 100!) s'hi alimenten cada dia.

Els darrers anys s'han observat al femer les següents espècies: *Corvus corax*, *Milvus migrans*, *Gyps fulvus*, *Neophron percnopterus*, *Aegyptius monachus*, *Buteo buteo*, *Pernis apivorus*, *Ciconia ciconia*, *Ardea ci-*

nerea, *Bubulcus ibis*, *Egretta garceta*, *Larus ridibundus*, *Sturnus vulgaris*, *Motacilla alba*...i també d'altres que probablement hi acudeixen per caçar petits mamífers com *Hieraeetus pennatus*, *Falco peregrinus* i *Falco tinnunculus*.

Emperò, el "bufet lliure" més gran de la història de Mallorca s'acaba. A les primeries de 2008 es començarà el seu segellat, uns treballs que es completaran al cap de 3-5 mesos. Mentre, s'ha iniciat la construcció d'un petit abocador provisional de 2.000 m² on aniran a parar el residu que no puguin ser incinerats els pròxims 3 anys, el temps necessari per la construcció d'una altra macroincineradora que ha de convertir en cendres tots els residus. La reducció de la superfície i el sistema de gestió sembla que limitarà quasi per complet l'accés als recursos. És un dels efectes col·laterals del que s'anomena "abocament zero".

Son Reus ve funcionant des de l'any 1974 i diverses espècies han adaptat els seus cicles vitals a l'existència d'aquesta font. Com respondran a aquest canvi tan dràstic? augmentarà l'exposició de la milana al verí? Afortunadament la informació prèvia a la nova situació és prou abundant i el grau de control de l'espècie suficient. Caldrà estar atents i veure què passa.

20 anys de la publicació del volum *Ocells* de la *Història Natural dels Països Catalans*

José Luis Copete ¹

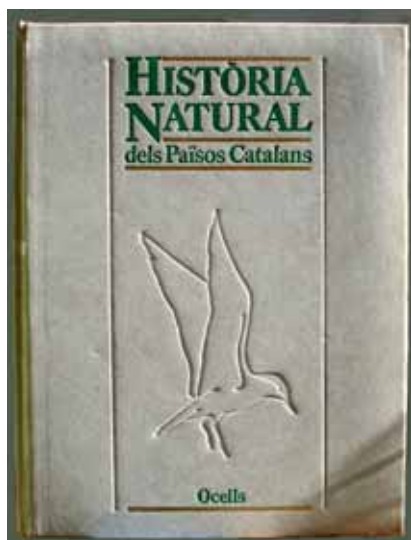
Des de fa ja uns anys, *l'Abellerol* ha inclòs entre les seves pàgines articles sobre història de diversos aspectes de l'ornitologia catalana, gràcies sobretot -si no en la seva totalitat- a la contribució de Xavier Ferrer, qui ja fa temps que està immers en investigacions històriques sobre aquesta ciència: diversos personatges (Mariano Masferrer, Josep Maria de Segarra, Estanislau Vayreda, Josep Fuset, etc...) han estat estudiats, de vegades de forma detectivesca, amb fins i tot visites a familiars encara vius que els van conèixer en algun cas, per remenar entre els objectes personals i trobar algun manuscrit que revelés alguna nova dada a les poques conegudes. Gran part de la feina que ha desenvolupat es pot consultar a la web que manté sobre el tema a <http://www.bib.ub.edu/recursos-informacio/guies-tematiques/biologia/ornitologia-catalana/>.

La seva regularitat enviant escrits sobre història d'ornitologia catalana a *l'Abellerol* ja és un fet que, fins i tot, fa que el propi Xavier faci una mica de broma sobre el mateix, amenaçant, en to distès, que *l'Abellerol* passarà a anomenar-se *l'Historiol*...

Bromes a part, s'ha de destacar que aquestes contribucions han permès conèixer aspectes no coneguts

dels predecessors en el nostre reduït àmbit que, malauradament, no s'han valorat prou en un món on tothom tendeix a parlar només del present o fins i tot a mencionar com a descobriments actuals alguns temes que potser ja van ser descoberts unes dècades abans.

L'any 2006 es van complir 20 anys de la publicació del volum *Ocells*, número 12 de l'enciclopèdia *Història Natural dels Països Catalans*, que va editar Enciclopèdia Catalana. Aquest volum, va ser edi-

Aspecte del tom XII de l'*Història Natural dels Països Catalans*, editat el febrer de 1986

Foto: J. Jurado

(¹) jlcopete@hbw.com

tat per Xavier Ferrer, Albert Martí-nez-Vilalta i Jordi Muntaner, és a dir, el mateix equip que també va editar el primer atlas d'ocells nidificants només publicat dos anys abans, i amb la participació d'un equip d'autors de la generació dels ornitòlegs més actius a finals dels 70 i principis dels 80, bàsicament pertanyents als col·lectius del Museu de Zoologia en

l'etapa de Salvador Filella, el Departament de Vertebrats de la Universitat de Barcelona, i Depana. Com que el propi Xavier no farà un article per recordar l'efemèride, ja que no quedaria elegant ni segurament li agradi fer un text per parlar de sí mateix, m'he pres la llibertat d'escriure quatre ratlles per comentar el que va suposar l'aparició d'aquest llibre en

El llibre i els ornitòlegs de les Illes

Per l'impacte i la utilitat que produí entre els ornitòlegs de l'arxipèlag, l'aparició del tom XII de la Història Natural dels Països Catalans, hem volgut reproduir l'article del company J. L. Copete, aparegut a la revista L'Abellerol, de l'ICO. A la meitat de la dècada dels 80, data de l'aparició del llibre que ens ocupa, els ornitòlegs illencs encara tenien sèries dificultats per gaudir d'un panorama fiable de l'estat de les espècies presents a les nostres illes, la qual cosa va canviar radicalment amb l'edició del volum Ocells: a la fi el nostres observadors podien saber quines espècies s'havien registrat a l'arxipèlag i en quin estat estaven. En la gestació de l'obra, des de les Illes no hi faltaren col·laboradors, així veiem que els autors principals són els biòlegs Xavier Ferrer, Albert Martínez i Vilalta i el nostre company de sempre Jordi Muntaner, figurant també a l'equip d'autors un altre antic company, el menorquí Enric Ramos. A la bibliografia són consultats l'immensa majoria de llibres i articles d'autors nacionals i internacionals que descriuen l'ornitofauna de les Balears, inclosos òbviament els autors illencs com el ja esmentat J. Muntaner, J. Mayol, o J. Moll. Entre els informadors d'aspectes concrets de l'obra, col·laboraren E. Amengual, S. Costa, A. Escandell, A. van Everdingen, J.M. González, J. Mayol, G. Orfila i S. Wijk, a més dels grups d'anellament del GOB de Menorca i de Mallorca. L'obra molt ben il·lustrada, comptà a més, amb imatges dels fotògrafs mallorquins Y. Hennechart, J.R. Jurado i J. Muntaner. El tom dels Ocells en cap manera ha perdut vigència -tot i que hauria aspectes a actualitzar-, i segueix essent, després de vint anys, un treball del que no en podem prescindir.

Jesús R. Jurado

El Ferrerico blau, una de les il·lustracions del llibre, d'origen illenc. Foto: J. Jurado

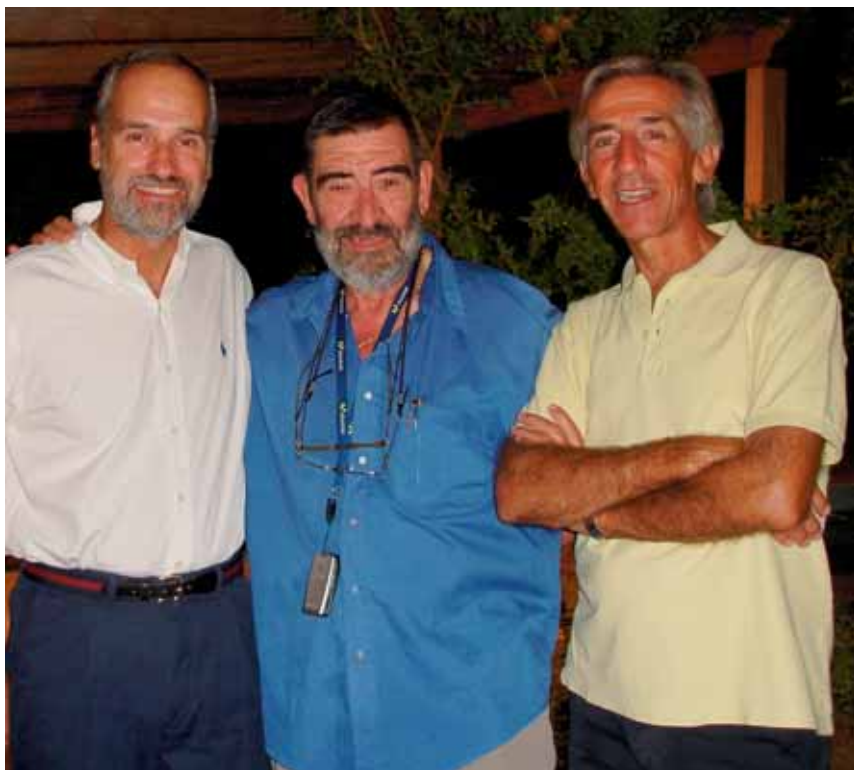
una ornitologia catalana de mitjans dels 80, molt diferent a la d'avui dia.

D'entrada, el qui suscriu té el convenciment que aquest volum no ha estat mai valorat en la mesura que cal. S'ha parlat molt del primer atlas, gairebé se l'ha entronitzat com un treball èpic que va suposar un abans i un després. Sense voler desmerèixer aquell projecte, que va servir per moltes coses -no només pels aspectes purament de coneixement de l'avifauna nidificant, sino també per moltes altres qüestions derivades, de tipus associatiu i formatiu dels ornitòlegs durant la primera meitat dels 80, sobretot- i que no vull comentar ara, el projecte del volum *Ocells*, va ser el primer intent de descriure la globalitat de l'avifauna, no només de Catalunya i Andorra -com va fer l'Atlas- sino també abastant el territori valencià i balear i la

Catalunya Nord, revisant el que es coneixia sobre totes les espècies, fossin hivernants, migrants, rareses, o nidificants. És a dir, es va tractar, després del llibre de Joaquim Maluquer i Sostres, *Els ocells de les terres catalanes*, de la primera vegada que es feia una revisió en profunditat dels estatus, fenologia, hàbits, ecologia d'alimentació, poblacions nidificants i hivernants.

El llibre de Maluquer i Sostres havia estat durant moltes dècades l'única obra que havia tractat de comentar, en clau descriptiva, on són i en quins hàbitats, els ocells a casa nostra. No obstant es tractava d'un primer intent que, amb l'aparició del volum *Ocells*, va quedar obsolet de cop i volta.

Els aspectes fenològics comentats en el volum *Ocells* són encara vàlids, a grans trets, per la majoria

Xavier Ferrer i el mallorquí Jordi Muntaner, dos dels autors de "Ocells", amb J.R. Jurado, col·laborador de Es Busqueret

d'espècies. Hi ha, és evident, algunes que han canviat els patrons lleugerament, i per d'altres s'ha precisat una mica més sobre el tema, però s'ha de dir que és sorprenent la rigurositat amb la que es comenten els patrons fenològics de moltes espècies que, tot s'ha de dir, han estat descrits millor en aquest llibre el 1986 que en alguns llibres comarcals publicats posteriorment durant els 90. La qualitat dels textos és magnífica, amb un treball de recerca evident, revisant la informació que se suposava correcta, posant al dia el que es coneixia. També és evident

que molta de la informació, la referent a la distribució i ecologia dels nidificants, va ser relativament fàcil de revisar aprofitant la gran feina feta amb l'Atles. Però no s'ha d'oblidar que el coneixement avifaunístic a Catalunya a la primera meitat dels 80 era encara un edifici en construcció, on sovint hi havia dades inusuals o poc creïbles, fruits del desconeixement d'ornitòlegs que, en fase de formació o simplement sense contacte amb la poca gent que controlava més, arrossegava certs defectes. La revisió feta al volum *Ocells* va ser molt acurada, ja que en

temes avifaunístics -dades puntuals fora de la fenologia coneguda, ocells rars o escassos, etc.- tot és probable en teoria i, per tant, fer una primera obra on es destriés el gra de la palla, és realment una feina important i exigent.

Pels ornitòlegs dels 80 aquesta obra va suposar un marc de referència en el que poder basar el coneixement de l'ornitologia de camp, especialment els temes fenològics i les distribucions (els mapes, molt bons, mostraven zones del litoral mediterrani ibèric que no havien estat encara mapejades en un sol llibre amb un coneixement contrastat). La seva aparició va motivar crítiques elogioses en revistes com *Ardeola*, on Manuel Fernández Cruz, un dels pesos pesats de l'anellament a Espanya llavors, va fer un encès elogi de l'obra, lamentant que a Espanya no hi hagués cap obra d'aquest estil i qualitat. Tampoc hem d'oblidar que, tot i ser un volum d'una enciclopèdia, es tracta d'una obra que ha aconseguit vendre a Espanya uns 30.000 exemplars, xifra només superada, encara avui dia, per l'enciclopèdia *Fauna*, de Félix Rodríguez de la Fuente.

No obstant, amb els canvis radicals viscuts en l'ornitologia de camp durant els anys 90, amb l'aparició de noves guies de camp, una explosió de nous llibres en pocs anys, una major oferta en l'accés a l'òptica, i en general un augment del nivell de vida, es va propiciar una popularització de l'ornitologia de camp entre els més joves que, només 10 anys després, havien canviat totalment els *modus operandi*, el nombre de registres ornitològics, els tipus d'associacions i la manera de relacionar-se entre els

ornitòlegs -s'havia arribat, per fi, al saludable moment en que et podies trobar amb ornitòlegs sense que sapiguessis qui eren- de forma que, l'ornitologia de camp a Catalunya, va canviar per sempre més, de forma molt positiva. Malauradament, en aquesta petita revolució, molta de la gent més jove no ha conegut aquest llibre, o no ha arribat ni a usar-lo, quan sí que ha destinat recursos en binocles, telescopis i guies de camp. Seria recomanable que, per resoldre qüestions concretes, molts dels més joves consultessin el volum *Ocells* abans d'enviar un missatge a una llista en Internet! Com passa sovint, algunes coses que es creu que no se saben, potser sí que es coneixen i fins i tot estan publicades. Valguin, per tant, aquestes línies per recordar una obra que, avui dia, encara és útil i actual. Han passat 20 anys des que va sortir, però encara hauria de ser consultada pels ornitòlegs actuals.

El Governador de Califòrnia, Arnold Schwarzenegger, signa una llei per protegir el còndor

El còndor de Califòrnia (*Gymnogyps californianus*) es un gran voltor americà que va viure i viu un dels episodis més coneguts i espectaculars pel que fa a la recuperació de la fauna salvatge. L'any 1987 se van capturar els pocs exemplars que quedaven en llibertat i se va posar en

marxa un ambiciós i arriscat programa de cria en captivitat que va permetre recuperar molt lentament a l'espècie a partir dels exemplars que des de 1996 se van començar a amollar a la natura. Actualment hi ha únicament 127 d'aquests aucells volant en llibertat.

Però hi ha un gran problema que posa en perill tot el projecte. Des de l'any 2000 s'han comptabilitzat 276 casos d'intoxicació de còndors de Califòrnia per consum de plom, una dot-

Juvenil de còndor de Califòrnia. Foto: Chad Olson, National Park Service

(¹) ornitologia@gobmallorca.com

zena dels quals varen morir. Aquest plom el mengen al consumir carnyes d'animals abatuts durant la caça a les zones on viu el còndor, el qual es troba petits fragments de plom fruit de la fragmentació de les bales de plom quan impacten amb els animals abatuts i que poc a poc se van acumulant al cos del voltor.

Aucell petrolejat

Per aquest motiu, Arnold Schwarzenegger ha aprovat una llei que prohibeix aquest tipus de munició a l'estat de Califòrnia i els caçadors hauran de fer servir bales de material no tòxic i lliure de plom en les seves caceres.

Aquesta norma, que pareix tan lògica, ha comptat amb una forta oposició del poderós *lobby* de les armes dels estats Units que ha intentat vetar-la i per aquests motius "s'ha hagut de fer un gran esforç per que quedi clar que no es tracta d'una llei anti-armes ni contra els drets dels caçadors, sinó una norma a favor del còndor de Califòrnia" segons comentava el Dr. Michael Fry, Director de Conservació de la American Bird Conservancy.

Mes informació a: www.abc-birds.org

Milers d'aus moren al Mar Negre

L'accident del petrolier rus "139 Volga" a l'estret de Krech, al mar Negre, el dia 11 de novembre s'està convertint en un desastre ecològic de

primer ordre. Una gran tempesta va produir grans desperfectes al vaixell que ha perdut al menys 2.000 tones de petroli. Mes de 30.000 aus han mort ja i milers més estan brutes com a conseqüència de l'accident, segons Birdlife International.

Al menys 50 quilòmetres de costa de Rússia estan afectades i les espècies més perjudicades pel desastre són el corb marí gros *Phalacrocorax carbo*, la fotja *Fulica atra*, el soterrí gros *Podiceps cristatus* i la cabussonera *Podiceps nigricollis*. Durant les tempestes se varen veure afectats un total de 12 vaixells i van morir al menys 6 mariners.

Entre les naus que se van enfonsar aquell dia hi havia una que transportava una carregament de sofre que també va ser abocat completament a la mar.

Més informació: www.birdlife.org

On veure aucells a Mallorca?

Son Bosc, Muro

Rafel Mas ¹

Son Bosc és una zona de moltíssim interès annexa al Parc Natural de s'Albufera de Mallorca. Per arribar-hi ho farem des de dins del Parc, agafant la barrera de Ses Puntes o bé des de la carretera de Muro a Can Picafort i agafant el desviament de la depuradora. Si tenim la depuradora a la nostra esquena, estam mirant Son Bosc de cara, no hi ha pèrdua.

Antigament una gravera d'extracció d'arena, avui en dia un espai amb zones degradades per l'acumulació d'enderrocs i fems diversos, però amb redols que han resistit a tots aquests atacs o que s'han regenerat de forma natural. A la zona s'ha trobat la major població europea d'orquídia de prat *Orchis robusta*, fins a

441 peus, superant fins i tot al nombre de peus trobats dins els límits del parc natural. A més a més s'hi han arribat a comptabilitzar 70 peus d'altres orquídies per metre quadrat. Però a part de les riqueses botàniques, vos vull parlar dels aucells que hi podem observar.

La zona canvia molt al llarg de l'any, ornitològicament parlant. Si hi anam a l'hivern podem trobar fàcilment aucells de camps oberts *Cucullada Galerida theklae*, Butxaqueta *Cisticola juncidis*, Terrola *Alauda arvensis*, Vitrac *Saxicola torquatus*, Busqueret capnegre *Sylvia melanocephala*. També el rossinyol bord *Cettia cetti* i qualche sól·lera *Emberiza calandra*. Per la zona no és mal de fer topar-se

Zona dunar de Son Bosc. Foto: R. Mas

(¹) rafelmas@mallorcaweb.net

Mapa adaptat del tríptic informatiu del Parc Natural de s'Albufera de Mallorca

amb el sebellí *Burhinus oediconemus* fins i tot de dia. I atalaiat ben a prop el xoric *Falco tinnunculus*. Les arpelles *Circus aeruginosus* sobrevolen bastant sovint la zona a la recerca de menjar. I amb un poc de sort veurem

Sól·lera a Son Bosc. Foto: M. Rebassa

l'àguila peixatera *Pandion haliaetus* traginar qualche peix aglapit a basses pròximes.

Si hi anau a posta de sol, potser abans que es faci fosc, tendreu la sort de veure-hi alguna òliba *Tyto alba* caçant sobre els camps de graminies, i repetint incansablement els atacs als esquius ratolins de camp o podreu sentir algun mussol reial *Asio otus* cantant des dels pins propers.

Durant l'estiu podem afegir a les espècies abans citades, algunes espècies que també hi fan el seu niu: Tiruril·lo camanegre *Charadrius alexandrinus* i Tururil·lo petit *Charadrius dubius*, Terrolot *Calandrella brachydactyla*, tots fent el niu enterra (anau en compte on posau els peus!), xàtxero groc *Motacilla flava* nidificant per matolls i rossin-

Orquídia de prat. Foto: T. Muñoz

yol *Luscinia megarhynchos* a zones més arbrades. Cadernerers *Carduelis carduelis*, Passerells *C. cannabina* i verderols *C. chloris* els hi veurem tot l'any.

Però sense dubte, l'estrella colorista de la zona són els abellerols *Merops apiaster*. Any rera any, ho tenen més difícil per fer niu ja que una pista de motocross il·legal passa

just per damunt i arran dels seus nius. Tot i això, cada any l'instint pot més i aquesta espècie s'esforça per dur al món a la seva prole.

Des de mitjans de maig fins a finals de juliol cap al tard, entre les 21 i les 22 hores, s'hi observen concentracions de falcó de la reina *Falco eleonorae*, que arriben a ser de fins a 50 exemplars. Els falcons acudeixen a la zona cercant les emergències irruptivo-explosives d'escarabats de sant Joan *Polyphylla fullo*. Aquests moviments de caça són realment molt espectaculars i permeten gaudir dels falcons, amb poca llum, però a una distància realment curta.

La millor època per visitar Son Bosc és a la primavera o a l'estiu. El pas prenupcial a primavera i post-nupcial de tardor són bones èpoques per veure-hi xoriguer cama-roig *Falco vespertinus* i Gaig blau *Coracias garulus*, visitants ocasionals, ambdós tenen una predilecció especial per la zona pròxima a les Cases de la possessió de Son Bosc, segurament per l'abundància d'ortòpters i altres in-

Orval. Foto: A. Ferrero

Falcó marí. Foto: A. Ferrero

sectes. Són molts els migrants observables, com vitrac barba-roja *Saxicola rubetra*, coarotja *Phoenicurus phoenicurus*, oriol *Oriolus oriolus* o la Coablanca *Oenanthe oenanthe*, per posar alguns exemples.

Un itinerari recomanat pot ser: sortir des de la depuradora i si prenim per dins dels pins que ens queden a l'esquerra agafarem un tiranyet que va per l'actual partió amb el parc natural. Arribarem a les Cases de Son Bosc i des d'allà podem tornar pel mateix camí o retrocedir 300 metres i anar a cercar un altre camí, perpendicular al que hem fet, i que ens torna al camí asfaltat que du a la depuradora.

En aquest espai tan idíl·lic que és Son Bosc, els hotelers de la platja de Muro hi tenen projectat un camp de golf i el batle de Muro està encapçalat en autoritzar-lo anant en contra de la normativa vigent, de l'interès general i del sentit comú. Veurem com acaba la cosa.

NOTA: I si anau a Son Bosc pegau un bot a la plataforma d'observació de la depuradora. La zona és molt bona per tot tipus de rareses ornitològiques i sempre té sorpreses amagades: gavinó *Larus minutus*, escuraflascó *Phalaropus lobatus*, hortolà blanc *Plectrophenax nivalis*,...quí sap què més. A més aquí es concentren gran nombre de puputs *Upupa epops*. Una amiga anglesa diu que és el "hoopoe's heaven", el "paradís del puput"!

Falcó cama-roig a Son Bosc. Foto: M. Rebassa

Cama-roges

Pere Vicens ¹

Cama-roja pintada. Foto: M. Rebassa

Entre els limícoles més abundants a les migracions i a l'hivern hi ha dues espècies molt semblants que tenen la particularitat de tenir les cames de color vermell. I aquesta particularitat és, precisament, la que li dona el nom: són la **cama-roja** *Tringa totanus* i la **cama-roja pintada** *Tringa erythropus*. De mida molt semblant, tenen alguns detalls estructurals i de coloració que ens permetran diferenciar-les sense cap casta de dubte.

És a la tardor i a l'hivern quan són més semblants. La **cama-roja** és la que vertaderament té les cames vermelles mentre que l'altre les té de color taronja, però alerta! els ju-

venils de les dues espècies les tenen de color carabassa.

El detall distintiu més important és el bec: molt llarg i prim, amb la punta doblegada cap avall a la **cama-roja pintada**, mentre que és curt, gruixut i acabat en una punta recta el de la **cama-roja**.

Un altre detall estructural visible al vol és la llargària de les cames quan volen. En la **cama-roja pintada** aquestes surten clarament per darrera de la coa, mentre que en la **cama-roja** just li guaiten els peus.

La coloració del bec també és diferent: vermell amb la punta negra a la **cama-roja**, i negre amb la meitat de la mandíbula inferior de color

(¹) perevicens@ono.com

Cama-roja. Foto: M. Rebassa

vermell, a l'altra. El jove de la **cama-roja** a acabaments d'estiu, té tot el bec de color fosc.

De tota manera, a la primavera (a partir de març o abril) no hi ha gaire problema perquè la **cama-roja pintada** té el cap, el pit i la panxa que van pintant progressivament de color negre amb les espatlles i costats plens de taquetes blanques, i les cames tornen de color molt fosc. La **cama-roja** és grisa amb taques blanques i negres escampades arreu, amb les cames d'un vermell encès.

Afortunadament, en vol, són inconfusibles durant tot l'any. La **cama-roja** mostra una línia blanca molt visible a la part superior de les ales, mentre que en la **cama-roja pintada** la línia és grisa i poc vistosa.

Per acabar, els crits habituals també són clarament diferents: un "Tiú-uh" o "Tiú-uh-uh" en la **cama-roja** i un "Tuít" i "Tuít-tuí-tuí" en la **cama-roja pintada**.

I aquestes, de quina espècie són? (solució a la plana 49). Foto: M. Rebassa

ELS LÀRIDS SÓN ÀRIDS

Dedicat a Jordi Muntaner i Maties Rebassa

SENSE DUBTE UN ADULT
DE GAVINA DE SANT ABDÓN

ÉS UN TERCER ANY QUE NO
HA MUDAT LES PLOMES DE LES
CUIXES I DEL CLATELL

UNA FORMA ATÍPICA DE
GAVINOT AMB L'IRIS D'UN
JUVENIL I POTES MASSA
PÀL·LIDES

INDUBTABLEMENT, ÉS UN PRIMER ANY,
PARCIALMENT ALBÍ AMB LES PLOMES
INFRACAUDALS UNA MICA GASTADES
I UN MANTELL ATÍPIC...

(¹) refelmas@mallorcaweb.net

VOLS REBRE *ES BUSQUERET*?

Envia aquesta butlleta fotocopiada per correu ordinari, correu electrònic o entrega-la en mà a l'oficina del GOB. La subscripció és totalment gratuïta.

Dades personals

Nom i llinatges:

Carrer/Plaça/Av.:

Codi Postal:

Localitat:

Província: Telèfon.....

Correu-e.:

Es Busqueret es pot consultar i descarregar en versió PDF a tot color a la plana www.gobmallorca.com/ornit/esbusqueret

ES BUSQUERET TAMBÉ ETS TÚ

Aquesta revista es confecciona amb articles, fotografies i dibuixos que la gent aporta de manera desinteressada. Des d'aquí et convidam a participar en la seva confecció. Envia'ns els teus articles, cartes, dibuixos o tires còmiques. Tens una fotografia que t'agradaria que sortís a la revista? Idò envia-la! Animau-vos!, entre tots farem una revista més interessant. Pots enviar-nos coses a ornitologia@gobmallorca.com.

ENS TROBAM AL FORUM AUS

El ForumAus és el nostre lloc de trobada quotidià per parlar d'aucells. El fòrum està obert lliurement al públic, i si a més vols participar opinant o contant les teves observacions et pots registrar com usuari. Ens trobaràs a <http://www.gobmallorca.com/forum>. T'esperam!

Solució a la pregunta de les cama-roges: són cama-roges pintades (*Tringa erithropus*)

NORMES DE PUBLICACIÓ A LA REVISTA “ES BUSQUERET”

L'extensió del text no és limitada, si bé es recomana que sigui de com a mínim 1 fol·li Din A4.

En el titular i a la primera menció que es faci d'una espècie dins del text, s'hi indicaran tant el nom/s comú/s com el científic, per aquest ordre. Sempre es citarà com a mínim un dels noms comuns de l'aucell. El nom comú es seguirà del nom en llatí en cursiva i tancat entre parèntesi.

El nom comú durà la primera inicial en majúscules si és simple, i si és compost, l'adjectiu anirà en minúscules. Si es citen varies espècies, cada una es separarà amb una coma. Si es torna a citar la mateixa espècie bastarà posar el nom comú.

Quan es parli d'espècies generalitzant, els noms, tant els simples com els composts, duran les inicials en minúscules.

Es suggereix fer ús del Llistat de Noms Recomanats a l'hora de citar un nom per l'espècie, encara que seria recomenable afegir més d'un nom comú principal. Dins del text, els llistats d'espècies, contendran sempre el nom comú o "Recomanat", seguit del nom en llatí. No s'usarà mai el nom científic tot-sol.

L'autor, dins la mida del possible, ha de facilitar les fotos i/o dibuixos que n'il·lustraran el text. El format de les fotos o dibuixos ha de ser JPG. S'han d'enviar il·lustracions a la màxima resolució possible (la

seva mida ha de tenir entre 700 i 1400 punts d'ample).

Les fotografies i il·lustracions poden ser en blanc i negre o en color.

Si les fotografies no són de l'autor, se n'indicarà la procedència. Les fotografies, il·lustracions, gràfics, taules, etc... aniran identificades i referenciades a uns peus d'il·lustració on s'indicarà l'explicació i autor de les fotografies quan sigui el cas. Les taules i gràfics s'esmentaran al text.

Si es fan referències a altres textos, aquestes referències quedaran reflectides a un apartat de bibliografia. Per exemple, si dins del text trobam: "...la nidificació d'aquesta espècie es dona entre el mes d'abril i juny (González, 1995).", al final del text hi haurà un apartat que dirà: <<BIBLIOGRAFIA: González, J. 1995 La nidificació de la Senyoreta (*A.caudatus*) a Mallorca. Revista d'ornitologia 1994. Vol.5 : 12-15>>

Els textos s'enviaran preferentment en català. En cas d'enviar-los en castellà, es farà una traducció al català per part del comitè editorial, el més fidel possible a l'original. Els textos s'enviaran preferentment per correu electrònic a:

rafelmas@mallorcaweb.net

MA13 NO TORNARÀ A SOLCAR EL CEL DE MALLORCA..

Foto: A. Ferrero

L'ús del VERÍ al camp és
la principal causa de
mortalitat de la milana
a MALLORCA.

És responsabilitat de
tots que aquesta
pràctica IL.LEGAL i
perseguida per la llei,
NO acabi amb l'espècie
a la nostra illa.

ENTRE TOTS HO
PODEM EVITAR.

SOS verí: 900713182

FOTO J. Antón

Anatomia d'un aucell

Hi ha molts tipus diferents de becs en funció de les diferents formes d'obtenir l'aliment que té cada espècie. Aquí mostrem alguns dels becs més comuns.

menja gra

arponeja peixos

espipella insectes

pesca baix l'aigua

cerca
invertebrats en el fang

arrabassa
carn

filtra aigua

menja carnassa

obre pinyes i menja pinyons

Dibuixos: C. Artigues

Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB)

C/Manuel Sanchis Guarner, 10 baixos 07004 Palma (Illes Balears)

www.gobmallorca.com